

ПРИМЉЕНО: 31-05-2024			
Орг. јед	Број	Прилог	Вредност
	2166/1		

На основу Одлуке Наставно-научног већа Економског факултета Универзитета у Београду број 1455/1 од 10.04.2024. године на седници одржаној 10.04.2024. године, именовани смо у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације Драгана Аврамовића, мастер економских наука, под називом „*Компаративна анализа утицаја пореске политике на привредни раст у развијеним и транзиционим европским земљама*“. На основу детаљне анализе коначне верзије докторске дисертације подносимо Наставно-научном већу следећи

РЕФЕРАТ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Драган Аврамовић рођен је 28. маја 1978. године у Београду. Војну гимназију у Београду завршио је 1997. године. Исте године уписао је Војнотехничку академију Војске Југославије, смер финансије, где је 2002. године дипломирао са просечном оценом 9,02, а 28. септембра 2002. године ступио је у професионалну војну службу као официр Војске Србије. Тренутно је запослен је у Министарству одбране Републике Србије, где тренутно обавља дужност начелника Одсека за финансије Секретаријата Војне академије Универзитета одбране.

Школске 2008/2009. године уписао је мастер академске студије другог степена на Економском факултету Универзитета у Београду на студијском програму *Међународна економија* и исте завршио 1. јуна 2011. године са просечном оценом 9,33.

Докторске академске студије трећег степена уписао је школске 2012/2013. године на Економском факултету Универзитета у Београду, студијски програм *Економија*, и до септембра 2016. године положио је свих девет испита предвиђених наставним планом са просечном оценом 8,67 и то: Економетрија 1Д, Фискална економија, Методе и технике научног истраживања, Моделирање и оптимизација, Примењена анализа временских серија, Микроекономска анализа 1Д, Фискална политика, Развојна и регионална економија, Методологија научног истраживања 2Д.

Радови објављени у научним часописима:

Avramović, D., & Šare, D., (2010), *Elektronska trgovina u Srbiji*, Symopis 2010, Beograd;

Šare, D., & Avramović, D., (2010), *Perspektive i razvoj hipotekarnog tržišta Republike Srbije*, Symopis 2010, Beograd.

Avramović, D. (2018). Političke, ekonomske i društvene determinante fiskalnog deficita. *Vojno delo*, 70(2), 326-350. DOI:10.5937/vojdela1802326A.

Радови на научним конференцијама и скуповима:

Avramović, D. (2022) „*Comparative Analysis of the Impact of Tax Policy on Economic Growth in Developed and Transition European Countries*“. University of Belgrade - Faculty of Economics and

Business, 85th Anniversary Conference: Digitalization and Sustainability New Environment for Economics and Business. Belgrade, September 15-17, 2022.

Наставно-научно веће Економског факултета Универзитета у Београду, на седници одржаној 17.05.2017. године, донело је Одлуку број 2079/1 од 22.05.2017. године да се кандидату Драгану Аврамовићу одобри тема докторске дисертације под називом „Компаративна анализа утицаја пореске политике на привредни раст у развијеним и транзиционим европским земљама“, те да се за ментора именује др Саша Раићеловић. Веће научних области правно-економских наука Универзитета у Београду, на седници одржаној 24.09.2018. године, донело је Одлуку 0203 Број: 61206-3301/2-18 од 24.09.2019. године којом је дата сагласност на наведену тему докторске дисертације кандидата.

Први докторандски колоквијум кандидат Драган Аврамовић одбранио је 11.07.2022. године пред комисијом у саставу др Саша Раићеловић, др Милојко Арсић, др Гојко Рикаловић, др Александра Нојковић и др Бранко Радуловић. Кандидат је јасно и концизно представио предмет и циљ истраживања, полазне хипотезе, преглед емпиријске литературе, теоријски и методолошки приступ оцени утицаја пореске политике на привредни раст у развијеним и транзиционим европским земљама. Методолошки приступ заснован је на ендегеној теорији привредног раста, принципу буџетске неутралности и концепту приходно неутралне промене пореске структуре, подели пореских инструмената на директне и индиректне према снази и карактеру дисторзивних ефеката, дефинисању адекватних панел модела и одговарајућих варијабли модела које ће обухватити утицај економских, друштвених и политичких фактора привредног раста (контролних варијабли) и варијабли од интереса (показатеља нивоа пореских прихода и структуре пореских прихода) на кретање зависне променљиве у дугом року (ниво привредне активности представљен бруто домаћим производом по глави становника и динамика привредног раста представљена годишњом стопом раста бруто домаћег производа по глави становника). Оцена дугорочне везе између нивоа пореских прихода и нивоа привредне активности, са једне стране, и структуре пореских прихода и динамике привредног раста у дугом року, са друге стране, реализована је коришћењем годишњих података балансираних панел модела за 16 развијених и 15 транзиционих европских земаља у периоду од 1995. до 2019. године кроз оцену статичке форме панел модела применом Дрискол-Креј метода стандардних грешака и динамичке форме панел модела применом Метода диференци уопштеног метода момената. Закључци у погледу утицаја пореске политике на привредни раст у групи одабраних европских земаља изведени су на основу резултата оцене коефицијената уз регресоре динамичке форме панел модела имајући у виду предности динамичке у односу на статичку форму панел модела. На првом докторандском колоквијуму представљени су резултати већег дела оцењених панел модела. Комисија је указала на адекватност усвојеног методолошког оквира, уз давање сугестија усмерених на побољшање појединих показатеља оцењених панел модела. Једногласном одлуком чланова Комисије кандидат је положио први докторандски колоквијум.

Други докторандски колоквијум кандидат је одбранио 04.05.2023. године, пред комисијом у истом саставу. Приликом одбране другог докторандског колоквијума кандидат је детаљано представио резултате оцењених панел модела којима је претпостављена дугорочна веза између нивоа пореских прихода и нивоа привредне активности, са једне стране, те структуре пореских прихода и динамике привредног раста, са друге стране, у складу са дефинисаним истраживачким питањима, са циљем анализе и утврђивања механизма утицаја пореске политике на привредни раст у развијеним и транзиционим европским земљама. Оцена дугорочне везе између пореске политике и привредног раста реализована је кроз оцену статичке форме панел модела применом Дрискол-Креј метода стандардних грешака и динамичке форме панел модела применом Метода диференци уопштеног метода момената. Имајући у виду предности динамичке форме панел модела у односу на статичку форму,

закључци у погледу утицаја пореске политике на привредни раст су изведени на оценама коефицијената уз регресоре динамичке форме панел модела. Кандидат је применио све сугестије и коментаре чланова Комисије на резултате панел модела презентованих приликом одбране првог и другог докторандског колоквијума и имплементирао их у своју докторску дисертацију, чиме су створени услови да дисертацију поднесе на оцену Комисији за оцену и одбрану докторске дисертације.

Докторска дисертација Драгана Аврамовића написана је на 326 страна, укључујући списак литературе који садржи 306 извора, прилоге на 16 страна, 67 табела, 36 графикона и дијаграма, биографију аутора и техничке прилоге. Докторска дисертација садржи четири дела која представљају јединствен теоријски, методолошки и емпиријски приступ сагледавању утицаја пореске политике на привредни раст у дугом року из кога су дефинисани и оцењени адекватни економетријски модели којима је идентификована и оцењена природа дугорочне везе између нивоа пореских прихода и нивоа бруто домаћег производа, са једне стране, и структуре пореских прихода и стопе раста бруто домаћег производа, са друге стране, у земљама на различитом нивоу економске, друштвене и политичке развијености. Резултати оцењених економетријских модела могу послужити за дефинисање препорука за реформисање постојећих пореских система са циљем креирања пореске политике усмерене на подстицај привредном расту у дугом року. Истраживачки део дисертације коришћен је за учествовање кандидата Драгана Аврамовића на Међународној конференцији поводом обележавања 85 година од оснивања Економског факултета у Београду одржаној у периоду од 15. до 17. септембра 2022. године у Београду.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања докторске дисертације је упоредна анализа и утврђивање механизма утицаја пореске политике на привредни раст у дугом року у развијеним и транзиционим европским земљама које се разликују по достигнутом нивоу економске, друштвене и политичке развијености, кроз сагледавање два кључна истраживачка питања:

Прво, утицај пореске политике на *ниво бруто домаћег производа* односно утицај *нивоа пореских прихода* на ниво развијености у дугом року (ефекат нивоа),

Друго, утицај пореске политике на *стопу раста бруто домаћег производа* односно утицај *структуре пореских прихода* на динамику привредног раста (ефекат раста).

Истраживачка питања дефинисана су у контексту чињенице да је готово сваки порески систем дисторзиван, али и чињенице да порески систем може бити више или мање дисторзиван из два разлога: први, умањење расположивог дохотка лица која сnose терет пореза (ниво пореског оптерећења), други, остварује жељени ниво прихода државе на више или мање дисторзиван начин (пореска структура).

Научни циљ докторске дисертације огледа се у идентификацији и оцени природе дугорочне везе између нивоа пореских прихода и нивоа бруто домаћег производа, са једне стране, и структуре пореских прихода и стопе раста бруто домаћег производа, са друге стране. Полазећи од чињенице да карактеристике и ефекти пореске политике зависе и од достигнутог нивоа економске, друштвене и политичке развијености земље, циљ дисертације је и упоредна анализа и утврђивање механизма утицаја пореске политике на привредни раст у дугом року у земљама на различитом нивоу економске, друштвене и политичке развијености односно економске ефикасности. Трећи научни циљ односи се на извођење закључака и дефинисање препорука за реформисање постојећих пореских система на основу резултата оцењених

економетријских модела, са циљем креирања пореске политике усмерене на привредни раст у дугом року и стварање подстицајног привредног амбијента.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

На основу увида у основне теоријске концепте привредног раста и улоге пореске политике у функцији привредног раста, анализе емпиријске литературе и резултата сопственог емпиријског истраживања, кандидат је кроз докторску дисертацију тестирао шест хипотеза:

Хипотеза 1: Укупно пореско оптерећење има позитиван утицај на ниво привредног раста у дугом року, до одређеног нивоа укупног пореског оптерећења, независно од нивоа развијености земље.

Хипотеза 2: Позитиван утицај висине пореског оптерећења на ниво привредне активности престаје да се ефектуира на нижем нивоу укупног пореског оптерећења у земљама на нижем нивоу привредне развијености.

Хипотеза 3: Директни порези (порези на рад, капитал и имовину) имају знатно јачи негативни утицај на стопу привредног раста у дугом року од индиректних пореза (порези на потрошњу), независно од степена привредног и друштвеног развоја.

Хипотеза 4: Директни порези се разликују према степену утицаја на стопу привредног раста. Најјачи негативан утицај имају порези на капитал, затим порези на рад, док је утицај пореза на имовину најмањи.

Хипотеза 5: Индиректни порези (порези на потрошњу) имају мањи негативан утицај на стопу привредног раста у дугом року од пореза на капитал и рад и јачи негативан утицај од пореза на имовину, независно од степена привредног и друштвеног развоја.

Хипотеза 6: Структура пореског система утиче на привредни раст у дугом року и преко трошкова примене пореског система, независно од степена привредног и друштвеног развоја.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Докторска дисертација садржи четири дела која представљају јединствен теоријски, методолошки и емпиријски приступ сагледавању утицаја пореске политике на привредни раст у дугом року из кога су дефинисани и оцењени адекватни економетријски модели, којима је идентификована и оцењена природа дугорочне везе између нивоа пореских прихода и нивоа бруто домаћег производа, са једне стране, и структуре пореских прихода и стопе раста бруто домаћег производа, са друге стране, у земљама на различитом нивоу економске, друштвене и политичке развијености. Поред четири дела кроз које је детаљно припремљен и адекватно постављен оквир за анализу утицаја пореске политике на привредни раст у дугом року, у дисертацији је извршено дефинисање економетријских модела кроз јасно дефинисање зависне варијабле, варијабле од интереса и скупа контролних варијабле модела и извршена оцена параметара економетријских модела адекватним економетријским методом. Докторска дисертација садржи и резиме, увод, закључна разматрања и одговарајуће прилоге.

Први део докторске дисертације (Глава 2) обликован је тако да представи основне теоријске моделе привредног раста и теоријску улогу пореске политике у функцији привредног раста, да идентификује кључне факторе привредног раста и дисторзивне ефекте пореза на економске одлуке физичких лица и привредних субјеката које имају значајне макроекономске импликације, те да укаже на постојање разлика међу пореским инструментима према снази и

карактеру дисторзивних ефеката. Први део рада има за циљ и да укаже на чињеницу да економска ефикасност није једини критеријум разликовања пореских инструмената, те да утицај пореске политике на привредни раст треба посматрати и у контексту друштвене правичности пореског система. Полазећи од поставки ендогене теорије привредног раста по којој је привредни раст производ значајног броја фактора екстерне и интерне природе и њихове интеракције, фактори привредног раста груписани су у економске, друштвене и политичке факторе и на тој основи јасно је трасиран пут ка адекватном дефинисању варијабли од интереса и контролних варијабли економетријских модела, којима ће се оценити претпостављена дугорочна веза између пореске политике и привредног раста, што је примарни циљ овог дела докторске дисертације. Након дефинисања теоријских поставки модела привредног раста и анализе фактора привредног раста у дугом року, у наставку првог дела докторске дисертације анализирају се дисторзивни ефекти пореза кроз трошкове пореског система, те је извршена подела пореских прихода на директне и индиректне у контексту преовлађујућег става теоријских и емпиријских разматрања о постојању значајних разлика у карактеру, смеру и интензитету утицаја појединачних пореских инструмената на привредни раст у дугом року, односно на економску ефикасност. На овај начин, поред укупног пореског оптерећења у теоријским разматрањима дисертације уведен је и други сегмент пореске политике, пореска структура, а у контексту утицаја пореске политике на економску ефикасност. Међутим, како привредни раст, тиме и економска ефикасност, нису једини циљ државе, у последњем поглављу првог дела дисертације разматран је друштвени аспект пореске политике који је уведен у дисертацију кроз концепт правичности пореске политике, односно кроз утицај пореске политика на функцију друштвеног благостања.

Други део докторске дисертације (Глава 3) усмерен је на представљање и анализу поставки економетријског приступа компаративној анализи утицаја пореске политике на привредни раст у дугом року у развијеним и транзиционим европским земљама, кроз указивање на основе примене панел података на моделу класичног вишеструког линеарног модела који резултира статичком формом економетријских модела, уз дефинисање основних претпоставки статичке форме панел модела. У овом делу дисертације указано је на предности проширења статичке форме панел модела увођењем динамике зависне променљиве у модел што резултира динамичком формом панел модела која је супериорна у односу на статичку форму панел модела управо за ефекат динамике прилагођавања зависне променљиве током времена. У наставку другог дела докторске дисертације представљена је постојећа емпиријска литература о утицају пореске политике на привредни раст у дугом року из које се може закључити о постојању значајног утицаја пореске политике на привредни раст у дугом року, како кроз утицај нивоа пореских прихода на ниво привредне активности представљене нивоом бруто домаћег производа по глави становника, тако и кроз утицај структуре пореских прихода на динамику привредног раста у дугом року која је представљена стопом раста бруто домаћег производа по глави становника. Постојећа емпиријска литература која се бави истраживањем утицаја пореске политике на привредни раст у дугом року фокусирана је углавном на земље које су хомогене у погледу услова у којима су се историјски развијале, односно у погледу достигнутог нивоа економског, друштвеног и политичког развоја, што даје на значају овој докторској дисертацији која ставља акценат на процени утицаја пореске политике на привредни раст у земљама које се међусобно разликују по економским, друштвеним и политичким карактеристикама, као и условима у којима су се развијале, са посебним освртом на земље Централне и Источне Европе за које је постојећа емпиријска литература ограничена.

Трећи део докторске дисертације (Глава 4) садржи оцену економетријских модела о утицају висине пореског оптерећења на ниво привредне активности и структуре пореског оптерећења на динамику привредног раста. У првом поглављу овог дела докторске дисертације објашњен је методолошки приступ оцени утицаја висине пореског оптерећења на ниво привредне активности кроз јасно дефинисање принципа економетријског приступа, начина избора

спецификације статичке форме панел модела, тестирања присуства индивидуалних и временских ефеката, тестирања испуњености претпоставки статичке форме панел модела, те образложење примене Дрискол-Креј метода стандардних грешака оцене параметара статичке форме панел модела. Имајући у виду супериорност динамичке у односу на статичку форму панел модела, у овом делу дисертације реализује се и оцена динамичке форме панел модела, уз образложење примене Метода диференци уопштеног метода момената оцене динамичке форме панел модела. Полазећи од претпоставке да укупно пореско оптерећење има позитиван утицај на ниво привредне активности у дугом року до одређеног нивоа укупног пореског оптерећења, независно од достигнутог нивоа развијености земље, као и претпоставке да позитиван утицај висине пореског оптерећења на ниво привредне активности престаје да се ефектуира на nižем нивоу укупног пореског оптерећења у земљама на nižем нивоу развијености, у овом делу дисертације дефинисан је модел ефекта прага, динамичке форме панел модела применом Сео-Шин теста динамичког ефекта прага са циљем провере тачности наведене претпоставке, која би тестирала оправданост раздвајања узорка европских земаља на развијене и транзиционе. У другом поглављу овог дела докторске дисертације сагледан је утицај структуре пореских прихода на динамику привредног раста са циљем идентификовања разлика у дисторзијама које креирају различити порески облици, који су у овом поглављу подељени у две основне групе: директни и индиректни порези. Креирањем изведене варијабле пореске структуре која представља количник учешћа директних и индиректних пореских прихода у укупним пореским приходима, оцењена је статичка и динамичка форма панел модела којима је потврђен значај утицаја пореске структуре на динамику привредног раста у дугом року.

Четврти део докторске дисертације (Глава 5) садржи оцене параметара економетријских модела о утицају структуре пореских прихода на динамику привредног раста у дугом року, уз сагледавање утицаја појединачних пореских инструмената, и то: пореза на рад, пореза на капитал, пореза на имовину и опорезивања потрошње. Основна идеја овог дела докторске дисертације је разликовање пореских инструмената према карактеру и интензитету дисторзија које креирају, са циљем идентификовања структуре пореских прихода која ће бити подстицајна за одржив привредни раст. Такође, у овом делу дисертације оцењен је и економетријски модел утицаја трошкова примене пореског система на динамику привредног раста у дугом року. Трошкови које порески обвезници имају како би своју пореску обавезу измирили у складу са пореским законодавством представљени су временом, израженом у броју сати на годишњем нивоу по пореском обвезнику, које је потребно да се припреми и попуни пореска документација и плати утврђена пореска обавеза по три главна пореска инструмента: опорезивање доходака привредних субјеката, порез на додату вредност (порез на промет роба и услуга) и опорезивање рада, укључујући доприносе обавезног социјалног осигурања и порезе који се периодично уводе на рад. Оцењени панел модели четвртог дела докторске дисертације представљају основ за анализу и идентификацију препорука за вођење пореске политике усмерене на подстицање динамике привредног раста у дугом року.

На основу оцењених параметара економетријских модела дефинисаних у трећем и четвртном делу докторске дисертације изведени су закључци о утицају пореске политике на привредни раст у дугом року у развијеним и транзиционим европским земљама, са аспекта економске ефикасности.

5. Методе које су примењене у истраживању

Истраживачка питања докторске дисертације дефинисана су у контексту чињенице да је готово сваки порески систем дисторзиван, али и чињенице да порески систем може бити више или мање дисторзиван из два разлога: први, умањење расположивог дохотка лица која сnose терет пореза (ниво пореског оптерећења), други, остварује циљани ниво прихода државе на више или мање дисторзиван начин (пореска структура). Овако дефинисана истраживачка

питања имплицирају развој адекватних економетријских модела заснованих на подацима панела, чиме је омогућено извођење поузданих закључака о постојању, јачини и природи утицаја пореске политике, посматране кроз ниво пореског оптерећења и структуру пореских прихода, на ниво привредне активности и стопу привредног раста у дугом року.

У теоријском смислу, методолошки приступ заснован је на ендегеној теорији привредног раста, принципу буџетске неутралности и концепту приходно неутралне промене пореске структуре, што је обликовало избор зависне варијабле, варијабле од интереса и контролних варијабли економетријских модела. Економетријска анализа је извршена коришћењем годишњих података балансираних панел модела за групу од 16 развијених и 15 (пост) транзиционих европских земаља, у периоду од 1995. до 2019. године. Економетријски модели подразумевају оцену статичке форме панел модела применом Дрискол-Креј метода стандардних грешака и динамичке форме панел модела применом Метода диференци уопштеног метода момената. Имајући у виду предности динамичке форме панел модела у односу на статичку форму, закључци о утицају пореске политике на привредни раст у дугом року засновани су на резултатима оцене коефицијената уз регресоре динамичке форме панел модела. Методолошки приступ економетријске анализе утицаја пореске политике на привредни раст у дугом року у докторској дисертацији обухватио је следеће фазе истраживачког рада:

Прва фаза, дефинисање адекватне статичке форме панел модела односно адекватан избор зависне променљиве и скупа релевантних објашњавајућих варијабли статичке форме панел модела које обухватају утицај економских, друштвених и политичких фактора који утичу на привредни раст у дугом року, са фокусом на сагледавању утицаја укупног пореског оптерећења и структуре пореских прихода на ниво и динамику привредног раста у дугом року. Варијабле економетријских панел модела одређене су на бази ендегене теорије привредног раста, принципа буџетске неутралности и концепта приходно неутралне промене пореске структуре.

Друга фаза, истраживање природе кретања варијабли статичке форме панел модела током времена односно провера стационарности одабраних варијабли модела применом одговарајућих панел тестова јединичног корена. У овој фази истраживачког поступка сагледана је природа кретања одабраних варијабли панел модела и извршено је дефинисање адекватних панел модела кроз кориговање варијабли полазних панел модела у односу на ред интегрисаности варијабли, што представља основ за доношење поузданих закључака о природи утицаја објашњавајућих променљивих на зависну променљиву модела. У докторској дисертацији коришћен је Фишеров тест јединичног корена из породице прве генерације панел тестова јединичног корена који базирају на претпоставци о одсуству снажне међусобне зависности чланова панел модела, имајући у виду његове предности. Када је реч о тестовима јединичног корена друге генерације који базирају на претпоставци о међусобној зависности индивидуалних чланова панела, у дисертацији је коришћен Песаран тест јединичног корена.

Трећа фаза, утврђивање карактера хетерогености панел модела односно тестирање евентуалног постојања и значајних временских ефеката поред индивидуалних ефеката чије се постојање прихвата као полазна основа панел модела, посебно у случају када су чланице панел модела државе. Правилно идентификовање извора хетерогености у панел моделу кључно је за адекватну спецификацију модела који ће дати оцене са пожељним својствима, те је пре одабира адекватне спецификације статичке форме панел модела (фиксна или случајна) потребно извршити тестирање истовременог присуства индивидуалних и временских ефеката у панел моделу и потом евентуално кориговати полазну спецификацију статичке форме панел модела. Тестирање истовременог присуства индивидуалних и временских ефеката у панел моделима реализовано је одговарајућим тестовима, зависно од полазне спецификације

статичке форме панел модела: за фиксну спецификацију панел модела коришћен је F-тест, а за случајну спецификацију коришћен је Бројш-Паган тест.

Четврта фаза, избор одговарајуће спецификације статичке форме панел модела у контексту начина на који се третирају и уводе у модел неопажени ефекти, односно утицај изостављених релевантних варијабли. Питање избора између фиксне и случајне (стохастичке) спецификације статичке форме модела је кључно за адекватно дефинисање панел модела и подразумева начин на који се третирају неопажени ефекти односно када се индивидуални и временски ефекти третирају као фиксни параметри модела, а када као случајне променљиве. Уколико се неопажени ефекти третирају као саставни део слободног члана модела, односно као варијабла модела коју је потребно оценити за сваку чланицу панела, тада неопажене ефекте третирамо као фиксни ефекат и реч је о фиксној спецификацији панел модела. Уколико се неопажени ефекти посматрају као случајна варијабла модела, односно као компонента композитне случајне грешке модела, тада неопажене ефекте третирамо као случајни ефекат и реч је о случајној спецификацији панел модела. Избор адекватне спецификације панел модела у докторској дисертацији реализован је применом Хаусмановог теста спецификације модела.

Пета фаза, оцена параметара статичке форме панел модела применом метода Регресије фиксних ефеката у случају фиксне спецификације модела односно применом метода Регресије случајних ефеката, у случају стохастичке спецификације панел модела.

Шеста фаза, провера кумулативне испуњености полазних претпоставки статичке форме панел модела, и то: одсуство аутокорељације случајне грешке модела, хомоскедастичност варијансе случајне грешке модела и одсуство снажне међузависности чланова панела. Одсуство аутокорељације случајне грешке модела тестирано је применом Бројш-Годфри теста. Панел моделе који за предмет истраживања имају макроекономске варијабле са релативно кратком временском диманзијом карактерише постојање одређеног нивоа корелисаности између сопствених опсервација током времена, тиме и корелисаност сопствених случајних грешки по шеми ауторегресионог процеса првог реда, те се тестирање одсуства аутокорељације случајне грешке модела своди на тестирање нулте хипотезе о одсуству корелисаности сопствених случајних грешки по шеми ауторегресионог процеса другог реда, што је омогућено применом Бројш-Годфри теста аутокорељације. Претпоставка о хомоскедастичности варијансе случајне грешке модела тестирана је применом Вајтовог теста хомоскедастичности. Претпоставка о одсуству снажне међусобне зависности чланова панела тестирана је применом Песаран теста.

Седма фаза, уколико нису кумулативно испуњене све три претпоставке статичке форме панел модела, што је случај у свим оцењеним статичким панел моделима, приступа се оцени статичке форме панел модела методом који ће уважити нарушене претпоставке фиксне односно случајне спецификације панел модела. У том случају, оцена статичке форме панел модела реализована је применом одговарајућег метода који пружа ефикасне оцене параметара модела у условима постојања изражене аутокорељације случајне грешке модела, хетероскедастичности варијансе случајне грешке модела и снажне међузависности индивидуалних чланова панела. У условима када је временска димензија панел модела већа од структурне димензије модела, што је случај у панел моделима ове докторске дисертације, коришћен је Дрискол-Креј метод стандардних грешака, независно од начина на који се третирају неопажени ефекти, што обезбеђује ефикасне и конзистентне оцене параметара статичке форме панел модела.

Осма фаза, дефинисање и оцена динамичке форме панел модела. Ова фаза подрзумева проширење статичке форме панел модела увођењем доцње зависне променљиве у скуп објашњавајућих варијабли. На овај начин уведена је динамика у модел пружањем нових информација о утицају свих варијабли које су кроз историју обликовале динамику зависне

променљиве, чиме су обезбеђене квалитетније оцене параметара модела у односу на оцене добијене применом метода оцене статичке форме панел модела. Поред проблема који карактеришу статичку форму панел модела узрокованих изостављањем релевантних варијабли модела, као и дефинисаним полазним претпоставкама које морају бити кумулативно испуњене, додатни подстицај за увођење и оцену динамичке форме панел модела лежи у чињеници да у условима када су предмет панел модела макроекономске варијабле постоји изражена симултаност између привредног раста, као зависне варијабле, и регресора модела, односно обострани утицај зависне варијабле и регресора модела, што представља основни извор ендогености у моделу. У условима постојања ендогених регресора, што је често иманентно савременој економској стварности, оцене коефицијената уз регресоре панел модела добијене применом методе обичних најмањих квадрата су пристрасне и неконзистентне, те је потребно контролисати негативан утицај ендогених регресора, што обезбеђује динамичка форма панел модела. Оцена динамичке форме панел модела у докторској дисертацији вршена је применом Методом диференци уопштеог метода момената, док је раздвајање регресора модела на егзогене и ендогене реализовано применом Хаусмановог теста симултаности. Имајући у виду предности динамичке форме панел модела у односу на статичку форму, закључци који су изведени у погледу утицаја пореске политике на привредни раст у дугом року у овој докторској дисертацији засновани су на резултатима оцена коефицијената уз регресоре динамичке форме панел модела применом Метода диференци уопштеог метода момената.

Потребно је указати да је приликом оцене утицаја висине пореског оптерећења на ниво економске развијености применом модела ефекта прага динамичке форме панел модела извршена и оцена прага укупног пореског оптерећења на коме престаје да се ефектуира позитиван утицај укупног пореског оптерећења на ниво привредне активности у обе групе европских земаља применом Сео-Шин теста динамичког ефекта прага, са циљем провере поставке по којој позитиван утицај висине пореског оптерећења на ниво привредне активности престаје да се ефектуира на нижем нивоу укупног пореског оптерећења у земљама на нижем нивоу привредне развијености.

6. Остварени резултат и научни допринос дисертације

Научни допринос ове докторске дисертације садржан је у емпиријском дефинисању постојања, смера и интензитета утицаја висине пореског оптерећења на ниво привредне активности у дугом року и утицаја структуре пореских прихода на динамику привредног раста у дугом року у групи изабраних европских земаља, те анализи постојања разлика у овом погледу између развијених и мање развијених европских земаља. Докторска дисертација кандидата Драгана Аврамовића пружа неколико релевантних научних доприноса: i) допринос емпиријској литератури у пољу утицаја пореске политике на привредни раст у дугом року у контексту достигнутог нивоа економског, друштвеног и политичког развоја земље; ii) допринос емпиријској литератури у пољу утицаја пореске политике на привредни раст у дугом року у земљама Централне и Источне Европе, за које је емпиријска литература на ову тему ограничена; iii), идентификовање граничног нивоа пореског оптерећења изнад које његов утицај на економски развој постаје негативан, iv) дефинисање смерница за вођење пореске политике у земљама различитог нивоа економске, друштвене и политичке развијености.

Посебан допринос представља чињеница да период посматрања утицаја пореске политике на привредни раст у дугом року у развијеним и транзиционим европским земљама обухвата два таласа економске кризе (2008. и 2011. године), што пружа могућност да се сагледа утицај структурних промена које су се догодиле у Европи за време и након два таласа економске кризе на везу између пореске политике и привредног раста. Значај тога се посебно огледа у

чињеници да је емпиријска литература на ову тему која обухвата поменуте периоде кризе ограничена.

На основу оцењених коефицијената дефинисаних динамичких панел модела изведени су закључци о утицају пореске политике на привредни раст у дугом року у развијеним и транзиционим европским земљама, са аспекта економске ефикасности. Емпиријски резултати докторске дисертације показују да је утицај пореске политике на привредни раст у дугом року значајан у обе групе европских земаља, по оба истраживачка питања. У наставку је дат приказ добијених емпиријских резултата, који представљају централни допринос ове дисертације.

Укупно пореско оптерећење остварује негативан, статистички значајан утицај на ниво привредне активности у дугом року у обе групе посматраних европских земаља. Раст укупних пореских прихода изражених у проценту бруто домаћег производа води смањењу нивоа економског развоја у дугом року представљеног нивоом бруто домаћег производа по глави становника, независно од достигнутог нивоа економске, друштвене и политичке развијености земље, с тим што је негативан утицај укупног пореског оптерећења на ниво економске развијености у дугом року снажнији у развијеним европским земљама. Дугорочна веза између нивоа укупног пореског оптерећења и ниво економске развијености (нивоа привредне активности) представља нелинеарну функцију конкавног облика, што значи да укупно пореско оптерећење остварује позитиван утицај на ниво привредне активности у дугом року до одређеног нивоа укупног пореског оптерећења, независно од достигнутог нивоа економске, друштвене и политичке развијености земље. Позитиван утицај висине укупног пореског оптерећења на ниво привредне активности у дугом року престаје да се ефектуира на нижем нивоу укупног пореског оптерећења у земљама на нижем нивоу развијености. Тај ниво односно праг укупног пореског оптерећења за групу развијених европских земаља износи 31,5% бруто домаћег производа, док за групу транзиционих европских земаља износи 27,6% бруто домаћег производа, што је резултат који има јасну импликацију из перспективе пореске политике.

Структура пореских прихода, представљена кроз однос удела директних и удела индиректних пореских прихода у укупним пореским приходима, у којој доминира учешће директних пореских прихода у укупним пореским приходима у обе групе европских земаља, утиче негативно, статистички значајно на динамику привредног раста у дугом року, независно од достигнутог нивоа економског, друштвеног и политичког развоја земље. Негативан утицај структуре пореских прихода у којој доминира учешће директних пореских прихода снажнији је у групи развијених европских земаља.

Удео директних пореских прихода у укупним пореским приходима остварује негативан, статистички значајан утицај на динамику привредног раста у дугом року у обе групе европских земаља, при чему је негативан утицај раста учешћа директних пореских прихода у укупним пореским приходима на рачун учешћа индиректних пореских прихода, снажнији у групи развијених европских земаља.

Удео пореских прихода насталих опорезивањем рада у укупним пореским приходима има негативан, статистички значајан утицај на динамику привредног раста у дугом року у обе групе посматраних европских земаља. Раст учешћа пореских прихода насталих опорезивањем рада у укупним пореским приходима узрокује снажнији негативан утицај на динамику привредног раста у групи развијених европских земаља.

Удео пореских прихода насталих опорезивањем капитала у укупним пореским приходима има негативан, статистички значајан утицај на динамику привредног раста у дугом року у обе групе европских земаља. Раст учешћа пореских прихода насталих опорезивањем капитала у

укупним пореским приходима узрокује снажнији негативан утицај на динамику привредног раста у групи развијених европских земаља. У циљу истраживања постојања потенцијално значајне разлике у утицају на динамику привредног раста у дугом року пореза на капитал који плаћају физичка лица и пореза на капитал који плаћају привредни субјекти, посебно је истражен утицај ова два пореска инструмента. Резултати оцењених економетријских модела указују да удео пореских прихода насталих опорезивањем капитала физичких лица у укупним пореским приходима не остварује статистички значајан утицај на динамику привредног раста у обе групе посматраних европских земаља. С друге стране, удео пореских прихода насталих опорезивањем капитала привредних субјеката у укупним пореским приходима има негативан, статистички значајан утицај на динамику привредног раста у дугом року у обе групе европских земаља, при чему је негативан утицај овог пореског инструмента нешто снажнији у групи развијених европских земаља.

Удео пореских прихода насталих опорезивањем имовине у укупним пореским приходима има позитиван, статистички значајан утицај на динамику привредног раста у дугом року у развијеним и транзиционим европским земљама, као последица чињенице да опорезивање имовине не остварује значајне дисторзивне ефекте по понашање економских субјеката у погледу реализације активности које су од значаја за формирање производног потенцијала друштва, а да повећање удела овог пореског инструмента смањује потребу за применом дисторзивнијих пореза.

Резултати оцењених економетријских модела потврђују претпоставку да у оквиру директних пореских прихода најјачи негативан утицај на динамику привредног раста у дугом року остварује опорезивање капитала, потом опорезивање рада, док је утицај опорезивања имовине најмањи у обе групе посматраних европских земаља.

Удео индиректних пореских прихода у укупним пореским приходима остварује позитиван, статистички значајан утицај на динамику привредног раста у дугом року, независно од нивоа развијености земље, с тим што је тај утицај снажнији у групи развијених европских земаља.

Трошкови примене пореског система имају негативан, статистички значајан утицај на динамику привредног раста у дугом року у групи развијених европских земаља, док у групи транзиционих европских земаља остварују позитиван, статистички значајан утицај. Позитиван утицај трошкова примене пореског система у групи транзиционих европских земаља може се потенцијално објаснити тиме у условима недовољно развијеног институционалног оквира и ниског пореског морала, предузимање мера извршне власти на јачању пореске дисциплине и смањењу пореске евазије остварује позитиван утицај на динамику привредног раста у дугом року, иако подразумева додатно ангажовање ресурса на нивоу индивидуалних пореских обвезника. Са друге стране, развијене европске земље карактерише изграђена свест пореских обвезника о значају пореске политике, те додатно увођење обавеза у погледу измирења пореске обавезе остварује ефекат који је идентичан ефекту губитка друштвеног благостања услед увођења пореза.

На бази резултата оцењених динамичких панел модела докторске дисертације може се закључити да се пореска политика оријентисана на подршку одрживом привредном расту у дугом року карактерише приходно неутралном променом структуре пореских прихода, у правцу раста удела индиректних пореских прихода и пореских прихода насталих опорезивањем имовине на рачун смањења учешћа пореских прихода насталих опорезивањем рада и капитала, независно од достигнутог нивоа економског, друштвеног и политичког развоја земље. Негативан, статистички значајан утицај пореских прихода насталих опорезивањем капитала дугује се утицају опорезивања доходака од власништва над капиталом, капиталне добити и добити привредних субјеката, што говори у прилог фаворизовања опорезивања физичких лица у односу на опорезивање привредних субјеката, ако је примарни циљ успешивање привредног раста. Опорезивање привредних субјеката далеко је штетније по динамику привредног раста у дугом року у односу на опорезивање

физичких лица које не показује статистички значајан утицај на динамику привредног раста у обе групе европских земаља. Такође, резултати указују да је потребно смањити трошкове примене пореског система у развијеним европским земљама поједностављењем пореског законодавства, док је у транзиционим европским земљама фокус потребно ставити на унапређењу институција и пореског морала, а да ће са растом њихове развијености питање директних административних трошкова опорезивања бивати све значајније.

Потребно је указати да су изведени закључци о утицају пореске политике на привредни раст у дугом року дефинисани искључиво у контексту унапређења економске ефикасности којом се користе национални ресурси. Приликом креирања пореске политике треба сагледати и како порези утичу на прерасподелу дохотка и богатства, односно колико је пореска политика усаглашена са принципима хоризонталне и вертикалне правичности у опорезивању.

7. Закључак и предлог комисије

На основу изложених чињеница Комисија констатује да је докторска дисертација кандидата Драгана Аврамовића на тему „Компаративна анализа утицаја пореске политике на привредни раст у развијеним и транзиционим европским земљама“ урађена у складу са одобреном пријавом и важећим стандардима. Докторска дисертација представља оригиналан и самосталан истраживачки рад који анализира значај утицаја укупног пореског оптерећења на ниво привредне активности у дугом року, као и структуре пореских прихода на динамику привредног раста у дугом року, у развијеним и транзиционим европским земљама са циљем дефинисања препорука за вођење пореске политике усмерене на одржив привредни раст. Кандидат је емпиријски истражио утицај ова два сегмента пореске политике на привредни раст у дугом року користећи адекватан теоријски оквир и релевантне емпиријске методе на којима су засновани закључци докторске дисертације. Стога, Комисија предлаже Наставно-научном већу Економског факултета Универзитета у Београду да прихвати докторску дисертацију кандидата Драгана Аврамовића и одобри њену јавну одбрану.

Београд, 27.05.2024. године

Чланови комисије:

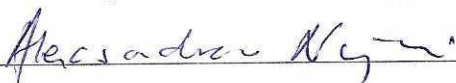
др Саша Ранђеловић, редовни професор



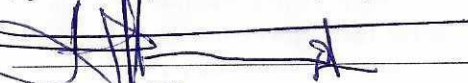
др Милојко Арсић, редовни професор



др Александра Нојковић, редовни професор



др Светозар Танасковић, доцент



др Бранко Радуловић, редовни професор

